

**"KİTABXANALARIN KOMPÜTERLƏŞDİRİLMƏSİ"  
ELMI-TƏDQIQAT LABORATORİYASININ YARANMASI  
VƏ FƏALİYYƏTİ  
100 yaşlı BDU-nun 20 yaşlı ETL-i**

**İSMAYILOVA N.N.**

*BDU, Kitabxanaşünaslıq kafedrası, dosent əvəzi,  
tarix üzrə fəlsəfə doktoru  
n.musaeva@rambler.ru*

*Məqalədə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasının nəzdində fəaliyyət göstərən "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaranması, fəaliyyəti və müasir inkişaf istiqamətləri şərh edilmişdir. BDU-nun Elmi Kitabxanasının modernləşdirilməsi, kitabxanadaxili texnoloji proseslərin kompüterləşdirilməsi, elektron kataloqun, elektron kitabxananın, tədris prosesinə müvafiq elektron informasiya banklarının, informasiya bazasının və elektron nəşrlər fondunun yaradılması istiqamətində həyata keçirdiyi işlər haqqında yığcam təsvir yaradılmışdır.*

*Açar sözlər: "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" elmi-tədqiqat laboratoriyası, yaranması, fəaliyyəti, kitabxanadaxili texnoloji proseslərin kompüterləşdirilməsi, elektron kataloq, elektron kitabxana.*

Cəmiyyətin dolğun, dəqiq və operativ informasiyaya olan tələbatının kəskin artması təhsil müəssisələri kitabxanalarının fəaliyyətinin kompleks şəkildə modernləşdirilməsi, oxuculara xidmət işində müasir informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi zərurətini aktuallaşdırmışdır. Təhsil müəssisələrinin təlim-tədris prosesində innovativ texnologiyaların tətbiqi onun kitabxanalarında da operativ, əlçatan, daim yenilənən informasiya təminatının, elmi informasiya bazalarının yaradılmasını, oxucuların informasiya tələbatının ödənilməsinin müasir tələblərə uyğun təşkilini tələb edir. Bu baxımdan Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası respublikamızın ali məktəb kitabxanaları çərçivəsində kitabxanadaxili texnoloji proseslərin kompüterləşməsinə həyata keçirməyə çalışan, bu sahədəki problemlərin elmi-nəzəri və təcrübi baxımdan həlli yollarını araşdıran, informasiya texnologiyalarını kitabxana təcrübəsinə tətbiq edən ilk kitabxanalardan biridir.

Elmi Kitabxananın ənənəvi kitabxana proseslərinin həm elmi-nəzəri, həm də sırf praktiki baxımdan kompüterləşdirilməsi işində BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi Kitabxanaşünaslıq kafedrasının nəzdində təşkil edilən "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" Elmi-Tədqiqat Laboratoriyasının yaradılmasının çox böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Laboratoriyanın yaran-

ması Əməkdar elm xadimi, BDU-nun Fəxri professoru, Beynəlxalq İnformasiyaşünaslıq Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor A.A.Xələfovun adı ilə bağlıdır. Belə ki, 1990-cı illərin sonlarında prof. A.Xələfov BDU-nun fəaliyyətində kitabxana işinin informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun modernləşdirilməsini zamanın ən aktual məsələlərindən biri hesab edərək, Elmi Kitabxananın kompüterləşdirilməsi üçün "Kitabxananın kompüterləşdirilməsi" elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış etmişdi. Universitet rəhbərliyi prof. A.Xələfovun təşəbbüsünü bəyəndi və modernləşdirimin elmi-metodiki bazasının hazırlanmasına başlandı.

Beləliklə, 1 mart 1999-cu ildə BDU-nun Elmi Şurası Kitabxanaşünaslıq kafedrasının nəzdində "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" elmi-tədqiqat laboratoriyasının yaranması haqqında qərar qəbul etdi. Təhsil Nazirliyinin 1999-cu il 171 sayılı əmrinə müvafiq olaraq laboratoriyaya yaradıldı və professor A.A.Xələfovun rəhbərliyi ilə 2000-ci ildə fəaliyyətə başladı. Kitabxanaşünaslıq kafedrasının nəzdində yaradıldı da, görülməli elmi-metodiki işlərin praktik olaraq kitabxanada tətbiqi səbəbindən laboratoriyanın da ilk on ildə kitabxananın yanında yerləşməsi onun sonrakı fəaliyyətinə, kitabxana işinin inkişafına müsbət təsir göstərdi və laboratoriyaya kitabxananın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrildi. Bu laboratoriyanın yaradılması xüsusilə Elmi Kitabxananın, ümumiyyətlə isə ölkədə kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi prosesinə güclü təkan vermiş, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqi bundan sonra ölkə miqyasında daha geniş yayılmağa başlamışdı.

Laboratoriyaya tezliklə kitabxana işinin həm nəzəri, həm də təcrübəli məsələlərinə dərinləndirən bələd olan peşəkar kitabxanaçı kadrların və informasiya texnologiyaları üzrə mütəxəssislərin cəlb edilməsi, kompüterlər, telekommunikasiya və periferiya avadanlıqlarının alınması, bir sözlə, həm texniki və həm də kadr təminatı ümumi bir problem - kitabxananın kompleks kompüterləşdirilməsi üzərində səmərəli elmi-praktiki fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün şərait yaratdı. Çox mürəkkəb bir işlə məşğul olan laboratoriyaya əməkdaşları yarıdığı ilk illərdə Əsasnaməyə uyğun kitabxana işinin kompüterləşdirilməsi sahəsində elmi araşdırmaların aparılması, nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edən aktual problemlərin təhlili, tədqiqatların təşkili və nəticələrin universitet kitabxanasına tətbiqi üçün qabaqcıl Qərb təcrübəsini öyrənərək, müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirib, laboratoriyanın fəaliyyət planı və proqramını hazırladılar. Plan əsasən, elmi-tədqiqat laboratoriyasının fəaliyyətinin əsas vəzifələrini müəyyən edildi:

- BDU-nun elmi tədqiqat işləri və tədris prosesinə müvafiq elektron informasiya banklarının informasiya bazasının və elektron nəşrlər fondunun yaradılması;

- BDU-nun Elmi Kitabxanasının fondunun müasir vəzifələrə uyğun operativ şəkildə yenilənməsi, müasir elektron vasitələrlə təkmilləşməsi;

- Elmi Kitabxanada professor-müəllim və tələbə heyətinə müasir elektron informasiya, on-line internet xidmətinin təşkili;

- Elektron kataloq və rəqəmsal kitabxana sisteminin yaradılması;

- Elmi Kitabxanada həyata keçirilən texnoloji proseslərin kompüterləşdirilməsi;

- Təkrar əməliyyatların qarşısının alınması, optimallaşdırılması, əl əməyinin minimuma endirilməsi;

- Respublika təhsil sistemi kitabxanalarının vahid şəbəkəsinin yaradılması və s.

Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün prioritet istiqamətlər müəyyənləşdirildi:

1. Kitabxananın əcnəbi texnoloji proseslərinin - kataloqlaşdırma, komplektləşdirmə, abonement və s. kompüterləşdirilməsi;

2. Elektron kataloqun yaradılması;

3. Elektron kitabxananın yaradılması;

4. Elektron sənəd göndərişi xidmətinin təşkili və s.

Beləliklə, Kitabxananın kompüterləşdirilməsi elmi-tədqiqat laboratoriyası Qafqazda ilk dəfə olaraq vahid virtual Azərbaycan elektron kitabxana şəbəkəsinin yaradılmasının elmi əsaslarını hazırladı və BDU-nun Elmi Kitabxanasında onun mərhələ-mərhələ həyata keçirilməsinə başlandı. Aparılmış elmi-tədqiqatların nəticəsində kitabxananın kompüterləşdirilməsinin layihəsi hazırlandı.

Elmi Kitabxananın kataloqlaşdırma prosesini kompüterləşdirməkdən ötrü laboratoriyada əvvəlcə elektron kataloqun yaradılmasına başlandı. Elektron kataloqun yaradılmasının elmi-metodiki məsələlərinin öyrənmək məqsədilə bir sıra qonşu ölkələrin bu sahədəki təcrübələri elmi tədqiqatə cəlb edildi, əməkdaşlar xarici ölkələrin aparıcı kitabxanalarının mütəxəssislərinin təşkil etdikləri seminarlarda və beynəlxalq elmi konfranslarda, elmi nailiyyətlərin müzakirəsində, təcrübə mübadiləsində iştirak etdilər.

Tədqiqatın ilkin nəticəsi olaraq laboratoriyanın aparıcı elmi işçisi, fizika-riyaziyyat elmləri namizədi, dos. A.Qurbanov tərəfindən qısa müddətdə ilk dəfə olaraq milli Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi (AKİS) - «Kitabxana-1.0» yaradıldı və kitabxananın əməkdaşları tərəfindən dərinləndirən mənimsonilərə onun əsasında oxuculara biblioqrafik informasiya xidməti göstərilməyə başlandı. Bir müddət sonra müəllif AKİS-in daha da təkmilləşdirilmiş «Kitabxana-2.0» versiyasını yaratdı. Bu AKİS Azərbaycanca ilk dəfə olaraq sutkının 24 saati müddətində 16 000 biblioqrafik yazı əsasında Azərbaycan dilində kitabların informasiya bazasına malik olub, 13 axtarış göstəri-

cisi və onların kombinasiyasına görə on-line informasiya axtarışını həyata keçirirdi. Təəssüf ki, bu AKİS-lər 90-cü illərdə qüvvədə olan QOST 7.1-84 standartı əsasında hazırlanan bibliografik məlumat bazasına əsaslandığından, kitabxanaların müasir problemlərini, o cümlədən beynəlxalq bibliografik məlumat mübadiləsini təmin etmədi.

Bu problemi aradan qaldırmaq, beynəlxalq bibliografik informasiya mübadiləsini təmin etmək məqsədilə laboratoriya beynəlxalq təsvir və mübadilə formatları üzərində araşdırmalara başladı. Laboratoriyanın əməkdaşları tərəfindən beynəlxalq MARC formatları tədqiqatə cəlb edildi. Tədqiqat nəticəsində beynəlxalq alomda kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin UNIMARC və MARC 21 beynəlxalq bibliografik məlumatlar formatı əsasında həyata keçirildiyi müəyyən olundu. Bu formatların Azərbaycan kitabxanalarında tətbiqi və onunla bağlı elmi-metodik işlərin görülməsi üçün normativ sənədlər, metodik göstərişlər, təsvir qaydaları və s. hazırlanması, formatlardan istifadənin dünya təcrübəsini öyrənilməsi laboratoriyanın əsas vəzifəsindən birinə çevrildi. Bu səbəbdən laboratoriyanın əməkdaşları ABŞ səfirliyinin treninq mərkəzində (UNCL) müntəzəm müzakirələrdə və seminarlarda iştirak etdi və UNIMARC formatı Azərbaycan dilinə tərcümə edildi, istifadə qaydaları öyrənildi, Azərbaycanın elmi kitabxanalarında onun tətbiqi istiqamətindəki problemlər ciddi araşdırıldı və kömək etmək məqsədilə təsvir nümunələri hazırlandı.

2002-ci ildə laboratoriyanın aparıcı elmi işçisi A.Qurbanov Fransanın Nitsa şəhərinə üç həftəlik ezam olunmuş, Sofiya Autopolis Universitetinin Elmi Kitabxanasında, ümumiyyətlə, Fransa kitabxanalarında kitabxana işinin təşkili və standartlaşdırma metodları ilə tanış olmuşdu. 2002-ci ildə laboratoriyada hazırlanan elektron kataloq və elektron nəşr fondlarının ümumi istifadəyə verilməsi üçün laboratoriyanın web-saytı hazırlanmışdı. Hələ 2003-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin 80 illik yubileyi ilə əlaqədar ETL-in əməkdaşları da yubileyə öz töhfəsini verməyi qərara aldı. Laboratoriyanın müdiri professor A.Xələfovun rəhbərliyi ilə "Heydər Əliyev - 80" bibliografik məlumat kitabının üç dildə (Azərbaycan, rus və ingilis) gözəl tərtibatla elektron disk - CD hazırlanmışdı.

2003-cü ildən etibarən BDU-nun Elmi Kitabxanasının kompleks kompüterləşməsi üçün MDB-nin bir sıra qabaqcıl kitabxanalarında uzun müddət təbii olunan «MARC-Sql-1.5» proqram təminatından istifadə edilməyə başlandı. Bu məqsədlə ilk növbədə kitabxananın bütün şöbələri müasir kompüterlərə təchiz edilərək, hər şöbədə yerinə yetirdiyi texnoloji əməliyyata uyğun olaraq müvafiq Avtomatlaşmış İşçi Yerləri quraşdırıldı. Bu AKİS elektron kataloqun yaradılmasını, kitabxana fondunun kompleksləşdirilməsini və ucotunu, abonement və axtarış-məlumat xidmətinin avtomatlaşdırır, Internet şəbəkəsi vasitəsilə oxucuların uzaq məsafədən on-line ədəbiyyat axtarışı və sifarişini

təmin edirdi. Laboratoriyanın əməkdaşları kitabxananın 15 işçisinin ixtisasını artırmaq, MARC-Sql-1.5 AKİS-i ilə işləmək üçün təlim keçmiş və onlara UNIMARC formatının tətbiqi üsullarını öyrətdi. 2003-cü ilin sonlarında artıq bu AKİS vasitəsilə Elmi Kitabxananın "Nadir kitablar" fondu, "Dissertasiyalar və avtoreferatlar" fondu, "Xarici ədəbiyyat və dövrü mətbuat" şöbəsində isə bütün elm sahələri üzrə müxtəlif xarici dillərdə (ingilis, alman, fransız və başqa Qərbi Avropa dillərində) olan jurnallar, texniki elm sahələrinə aid rus dilindəki jurnallar elektron kataloqun bibliografik məlumat bazasına əlavə edilmiş və oxucuların istifadəsinə verilməmişdi. 2004-cü ildə laboratoriyanın işçiləri rus dilində kimya və bioloji elminə aid olan kitabların MARC yazılarını tərtib edərək elektron kataloqun daxil etməyə başlamışlar. Artıq 2004-cü ildə MARC-Sql-1.5 AKİS-i vasitəsilə ali məktəb kitabxanaları arasında ilk dəfə olaraq kitab verilişini avtomatlaşdırmaq mümkün oldu.

Oxucular üçün elektron kataloq sistemindən istifadə qaydalarını öyrətmək məqsədilə laboratoriyanın əməkdaşları tərəfindən "Elektron kataloqdan necə istifadə etməli?" adlı yaddaş tərtib edilmiş, burada lazımı ədəbiyyat və informasiyanın elektron kataloqda axtarılması qaydalarının qısa təsviri verilmişdir. Kitabxananın oxucularına xidmət üçün elektron xidmət bölməsi yaradılmış və bu bölməyə xüsusi işçilər və xüsusi kompüterlər ayrılmışdır. 2004-cü ildən etibarən laboratoriya əməkdaşları Elmi Kitabxananın işçilərinə elektron kataloqun yaradılmasını və müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsi işlərini öyrətmək üçün müntəzəm kurslar təşkil edərək, artıq elektron kataloqun yaradılmasının onlar tərəfindən həyata keçirilməsinə nail olmuşlar. Laboratoriya əməkdaşları oxucularla da sıx təmasda olmuş, elektron kataloqdan istifadə bacarıq və vərdişlərinə yiyələnməkdə, lazımı informasiyanı axtarmaqda onlara kömək etmiş, məsləhətlər vermişlər.

BDU-nun Elmi Kitabxanası kompüterləşdirmə işini kompleks həyata keçirmək məqsədilə beynəlxalq təcrübədə sınaqdan keçmiş, praktik cəhətdən olduqca əhəmiyyətli İRBİS 64 Unicode AKİS-ni 2004-cü ildə almış və 2005-cü ildən onu kitabxanada tətbiq etməyə başlamışdır. Bu proqramın tətbiqi kitabxananın bütün fəaliyyətini, bütün şöbələrinin işini kompleks halda kompüterləşdirməyə, qısa müddətdə kitabxana işini müasir tələblər səviyyəsində qurmağa imkan yaratmışdır. İRBİS 64 Unicode AKİS-i tətbiq edildikdən sonra kitabxananın kataloqlaşdırma, kitab verilişi ilə yanaşı, kompleksləşmə texnoloji əməliyyatlarını avtomatlaşdırmaq mümkün oldu. AKİS kitabların sifarişini, dövrü mətbuata abunəni, kitabxanaya daxil olmuş ədəbiyyatın qeydiyyatını, fond üzrə paylanmasını, ədəbiyyatın silinməsinə və s. əhatə edən bir texnoloji prosesləri avtomatlaşdıraraq, kitabxana fondunun optimal kompleksləşdirilməsini, kitabxanaya daxil olunan ədəbiyyatın oxucuya daha tez çatmasını təmin etdi.

Elmi tədqiqat laboratoriyasının əməkdaşları fəaliyyətləri dövründə kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin nəzəri məsələlərini tədqiqi ilə əlaqədar bir çox dərslək, dərs vəsaitləri və elmi məqalələr nəşr etdirmişlər. Belə ki, prof. A.Xələfov və dos. A.Qurbanovun birgə müəllifliyi ilə «Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları» adlı dərslək 2007-ci ildə, əlavə və dəyişikliklərlə ikinci nəşri 2016-cı ildə çap edilmişdir. Dos. A.Qurbanov və N.İsmaylova 2 cildlik «Kitabxana informatikası» adlı dərs vəsaitinin, "Avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri" adlı metodik vəsaitin, «Kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsinin müasir elmi və perspektiv istiqamətləri» və s. elmi məqalələrin müəlliflərdir. Həmçinin laboratoriyanın digər əməkdaşları A.Hüseynovun «Elektron kataloqun əhəmiyyəti və təşkili prinsipləri», «Distant təhsilin təşkilində elektron kitabxanaların iştirakı», «Azərbaycanda distant təhsilin həyata keçirilməsi üçün əsas istiqamətlər», S.Məmmədova "İnternetin kitabxana işinə tətbiqinin əhəmiyyəti" və N.Mehdiyevanın «İnformasiyaşərtlənmiş cəmiyyətdə kitabxanaların yeni funksiyası və vəzifələri», «Müasir dövrdə kitabxana fəaliyyətinin əsas istiqamətləri» və s. məqalələri çap edilmişdir.

Elmi-tədqiqat laboratoriyasının elmi nəticələri Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin tədris prosesində müntəzəm sürətdə təbliğ edilir, mühazirə və seminar məşğələlərində kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin nəzəri əsasları tədris edilir, magistratura və bakalavriatura təhsil pillələrində tələbələrə beynəlxalq formatlar əsasında bibliografik yazıların hazırlanması öyrədilir, avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya idarəetmə sistemləri ilə işləmə prinsipləri izah edilir.

2007-ci il oktyabr ayının 16-da BDU-nun "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" Elmi-Tədqiqat Laboratoriyası Elmi Kitabxana ilə birlikdə ali təhsil müəssisələrinin kitabxana işçiləri üçün «Ali məktəb kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi texnologiyası» mövzusunda seminar-praktikum keçirmişdi. Seminar-praktikumda laboratoriyanın əməkdaşları «BDU-nun Elmi Kitabxanasında elektron kataloqun yaradılmasında MARC formatlar sistemindən istifadə», «Ali məktəb kitabxanalarının kompüterləşdirilməsi texnologiyası» və s. mövzularda çıxışlar etmişlər. Seminar iştirakçıları, həmçinin laboratoriyanın BDU-nun Elmi Kitabxanasının kompüterləşdirilməsi sahəsində gördüyü işlərə tanış olmuşlar.

Kitabxananın kompüterləşdirilməsi elmi-tədqiqat laboratoriyasının fəaliyyəti nəticəsində müxtəlif vaxtlarda müxtəlif AKİS-lər vasitəsilə həm laboratoriyanın, həm də kitabxananın əməkdaşları tərəfindən yaradılan elektron kataloqun məlumat bazası konvertə olunmuşdu. 2019-cu ilin göstəricilərinə görə, Elmi Kitabxananın elektron kataloquna:

- 45 026 adda kitabın - bunlardan: 15 753-ü 1921-2001-ci illəri əhatə edən Azərbaycan dilində, 13 528-i müxtəlif dillərdə yeni kitablar, 11 035-i

kimya (rus dilində), 3156-sı biologiya (rus dilində), 530-u xarici ədəbiyyat, 1024-ü beynəlxalq informasiya mübadiləsi fonduna aid kitabın və s.

- 34 909 jurnalın - bunlardan: 12 361-i humanitar, 17 016-sı elmi-texniki, 1942-si xarici, 3590-ü Azərbaycan jurnalları və s.

- 22131 adda məqalə;

- 15920 nadir kitablar fondunun;

- 3822 dissertasiya və avtoreferatın bibliografik yazısı daxil edilmişdir.

2011-ci ildən "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" ETL-in elektron kitabxananın yaradılması layihəsi istiqamətində də ciddi tədbirlər həyata keçirməyə başladı. Hələ 2000-ci ilin əvvəllərində laboratoriyada bəzi dərslək və dərs vəsaitlərinin, məsələn, "Kitabxanaşünaslığa giriş", "Atom fizikası", "Azərbaycanın fiziki coğrafiyası", "Diplomatiya terminləri lüğəti", "Diskret riyaziyyat" və bir sıra digər kitabların elektron variantı hazırlanaraq onların elektron informasiya fondu yaradılmış və kitabxananın serverində yerləşdirilərək Internet şəbəkəsində istifadəyə verilmişdir. Elektron kitabxananın yaradılması istiqamətində daha ciddi addımlar 2014-cü il 8 sentyabr tarixində BDU rektorunun "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" ETL-in elmi potensialının gücləndirilməsi haqqında sərəncamı ilə laboratoriyaya 3 nəfər əməkdaşın işə qəbul olunması ilə atıldı. ETL-in fəaliyyətinin gücləndirilməsi və ETL-də aparılan elmi-tədqiqat işlərinin həcmiminin və səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə 2014-cü il 15 sentyabr tarixli R-116 sayılı sərəncamı uyğun olaraq isə "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" ETL-ə elmi rəhbərlik işi prof. A.A.Xələfova tapşırılmışdır ki, ETL-də aparılan elmi-tədqiqat işlərinin Elmi Kitabxananın fəaliyyəti ilə əlaqələndirilməsini, onun tələbat və ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasını təmin etsin. Həmçinin əmrə əsasən, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekani, dos. A.İ.Qurbanova tapşırılmışdır ki, "Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi" ETL-nin elmi potensialının gücləndirilməsi məqsədilə gənc kadrların işə cəlb olunması bərədə təklif versin və ETL-in fəaliyyətinə nəzarət edərək, əməkdaşlar tərəfindən aşağıdakı işlərin yerinə yetirilməsini təmin etsin:

- BDU-nun Elmi Kitabxanasının nəzərində elektron kitabxananın yaradılması;

- Yeni nəşrlərin elektron bazaya daxil edilməsi;

- Elmin və tədrisin elektron informasiya bazasının gücləndirilməsi məqsədilə xüsusi əhəmiyyət kəsb edən monoqrafiya, dərslək və dərs vəsaitlərinin elektron bazaya daxil edilməsi və s.

Bu əmlərə müvafiq olaraq laboratoriyanın ştat tərkibi gücləndirildikdən sonra ETL-in rəhbərliyi BDU-nun Elmi Kitabxanasının elektron kitabxanasının və elektron məlumat bazasının yaradılması, fondnda olan kitabların, dərslək, dərs vəsaitlərinin və digər materialların skaner olunaraq elektron bazaya daxil edilməsi və s. kimi işlərin yerinə yetirilməsi üçün "Canon DR-C125" markalı

skaner, "Canon" markalı çap qurğusu, "BW-420F" markalı "Gilyotin bıçaq", stollüstü fərdi kompüter avadanlıqlarına ehtiyac olduğunu haqqında BDU rəhbərliyinə müraciət etmişdir.

ETL qısa müddət ərzində texniki avadanlıqlarla təchiz edildikdən sonra BDU-nun Elmi Kitabxanasının elektron kitabxanasının və elektron məlumat bazasının yaradılması üçün fondada olan kitabların və digər materialların skaner olunaraq bazaya daxil edilməsi ilə bağlı tədbirlər planı hazırlanmışdır. BDU rəhbərliyinə dərsliklərin və dərs vəsaitlərinin elektron kitabxanasının yaradılmasının tədris prosesinin təşkilinə, tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, tələbələrin dərslik və dərs vəsaitləri ilə təmin edilməsinə böyük köməyini nəzərə alaraq, elektron kitabxananın zənginləşdirilməsi məqsədilə BDU-nun Elmi Kitabxanasının Texniki elmlər üzrə oxu zalındakı dərslik və dərs vəsaitlərinin hər adda bir nüsxə olmaqla "Kitabxananın kompüterləşdirilməsi" ETL-ə təqdim olunması üçün göstəriş verməsi haqqında müraciət olunmuşdur.

BDU rəhbərliyi tərəfindən bu müraciət təmin olunduqdan sonra laboratoriyanın elmi rəhbəri, prof. A.A.Xələfovun təşəbbüsü ilə BDU-da nəşr olunan dərslik və dərs vəsaitlərinin elektron kitabxanasının yaradılması məqsədilə BDU-nun bütün fakültələrinin dekanlarına məktublar hazırlanıb, pilot dərslik və dərs vəsaitlərinin hər adda bir nüsxə olmaqla "Kitabxananın kompüterləşdirilməsi" ETL-ə təqdim olunması haqqında məlumat göndərilmişdir.

ETL-in iş planında aşağıdakı fəaliyyət istiqamətləri nəzərdə tutulmuşdur:

1. BDU-nun kitabxana fondunda olan dərslik və dərs vəsaitinin skanerləşdirilməsi;
2. Skanerləşdirilmiş kitabların biblioqrafik təsvirini hazırlanması;
3. Biblioqrafik yazıları elektron kitabxananın məlumat bazasına əlavə edilməsi;
4. Rusiyada və xaricdə çap olunmuş və internetdə açıq istifadə üçün nəzərdə tutulmuş yeni dərslikləri əldə olunması və bazaya daxil edilməsi;
5. Kargüzarlıq işlərinin, laboratoriyanın və elmi kitabxananın proqram və texniki təminatının həyata keçirilməsi.

"Kitabxananın kompüterləşdirilməsi" ETL-in əməkdaşları tərəfindən 5000 addan çox dərslik və dərs vəsaitləri BDU-nun elektron kitabxanasının məlumat bazasına daxil edilməkdədir ki, bu da tədris prosesinin yüksək səviyyəyə təşkilinə, tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yardımçı olmuşdur.

BDU-nun elektron kitabxanası ümumi istifadə üçün açıq olan lokal və uzaq məsafədə yerləşən paylanmış informasiya ehtiyatlarına malikdir və informasiya ehtiyatı rəqəmsal formada hazırlanmış müxtəlif formatlı sənədlərdən ibarətdir. Bu sənədlərin bir qismi kitabxananın mülkiyyəti olub, markəzləşmiş formada elektron kitabxananın web-serverində toplanmış, ənənəvi ədəbiyyatın

elektron nüsxələrindən və kitabxana tərəfindən ödənişli və ya mübadilə üsulu ilə alınmış elektron sənəd və nəşr toplusundan ibarətdir. Uzaq məsafədə yerləşən ehtiyatlara kitabxana tərəfindən lisenziya - «istifadə hüququ» əldə edilmiş tam mətnli məlumat bazaları, arxivlər, həmçinin kitabxana tərəfindən seçilmiş, dağılıyına və etibarlılığına zəmanət verilən «istifadə üçün açıq» olan internet ehtiyatları aiddir. Oxucular lisenziya ilə istifadə edilən informasiya ehtiyatından yalnız BDU-nun kompüter şəbəkəsi vasitəsilə istifadə edə bilər. Lisenziya ilə istifadə edilən informasiya ehtiyatlarına EBSCO, BIOONE, Universitetskaya biblioteka On-line, KiberLeninka və s. aiddir. Qeyd edək ki, elektron sənəd bazaları, elektron sənəd arxivləri böyük informasiya ehtiyatına və mükəmməl axtarış aparatına malik olduğundan, bu ehtiyatların kataloqlaşdırılmasına ehtiyac olmur.

BDU-nun elektron kitabxanası informasiya ehtiyatlarını həm də multimedia sənədlər əsasında kompleksləşdirməyə üstünlük verir. Multimedia sənədləri özündə informasiyanın bütün tiplərini: mətn, qrafika, audio, animasiya və video informasiyaların inteqrasiyasını təmin edir.

2011-ci ildən Kitabxananın kompüterləşdirilməsi elmi-tədqiqat laboratoriyası Açıq əlçatan (Open Access) arxitekturalı rəqəmsal kolleksiyalar yaradılması layihəsinə start verdi. Rəqəmsal kolleksiyaya magistr dissertasiyaları, universitetin professor-müəllim heyətinin tədris materialları, elmi-tədqiqat hesabatları və s. cəlb edilməsi nəzərdə tutulub. Bu kolleksiya xüsusi proqram təminatı - DSpace vasitəsilə yaradılmışdır. DSpace kitabxanaçılar və kompüter-informasiya texnologiyaları mütəxəssislərinin birgə əməkdaşlığının məhsuludur.

BDU-nun Elmi Kitabxanası Cənubi Qafqazda yeganə kitabxanadır ki, Rusiya Federasiyasının Elektron Referativ Jurnallar kolleksiyasının abunəçisidir. Elektron referativ jurnallar kolleksiyası çap formada olan referativ jurnalların rəqəmsal formasından ibarət informasiya sistemi olub, oxucuya kompüterdə kolleksiyanın ayrı-ayrı nömrələrinə baxmaqla yanaşı, tələb olunan konkret referatı və ya xülasəyə baxışı təmin edir. Elektron referativ jurnallar kolleksiyası «Kitabxananın kompüterləşdirilməsi» Elmi-Tədqiqat Laboratoriyasının əməkdaşları tərəfindən Elmi Kitabxananın müəllim-professor heyəti üçün nəzərdə tutulmuş oxu zalının kompüterlərində quraşdırılmışdır və onlar tərəfindən texniki dəstək həyata keçirilir.

Nəticə olaraq qeyd etmək istərdik ki, 20 illik fəaliyyəti dövründə "Kitabxananın kompüterləşdirilməsi" elmi-tədqiqat laboratoriyası bir sıra nailiyyətlərə imza atsa da, maddi-texniki bazasının zəifliyi və kadr çatışmazlığı daha ciddi uğurlar əldə etməyə mane olur. Ümid edirik ki, BDU-nun yaradılmasının 100 illiyi ərəfəsində kitabxana proseslərinin kompüterləşdirilməsi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyacaq.

**СОЗДАНИЕ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ  
ЛАБОРАТОРИИ «КОМПЬЮТЕРИЗАЦИЯ БИБЛИОТЕК»  
20-летия нил 100-летнего БГУ**

**ИСМАИЛОВА Н.Н.**

*БГУ, Кафедра библиотековедения, доцент,  
доктор философии по истории*

**РЕЗЮМЕ**

*В статье были прокомментированы создание, деятельность и современные направления развития действующей при Кафедре библиотековедения Бакинского Государственного Университета Научно-исследовательской лаборатории «Компьютеризация Библиотек». Было представлено краткое описание работ по модернизации Научной библиотеки БГУ, компьютеризации технологических процессов в библиотеке, созданию электронного каталога, электронных информационных банков в соответствии с учебным процессом, информационной базы и электронных изданий.*

*Ключевые слова:* Научно-исследовательская лаборатория «Компьютеризация библиотек», создание, деятельность, компьютеризации технологических процессов в библиотеке, электронный каталог, электронная библиотека.

**ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF "COMPUTERIZATION OF  
LIBRARIES" SCIENTIFIC RESEARCH LABORATORY  
20 years old SRL of 100 years old BSU**

**ISMAYILOVA N.N.**

*BSU, Library Studies Department, Associate professor, PHD in History*

**SUMMARY**

*The article describes the creation, activity and modern development trends of the "Computerization of Libraries" scientific-research laboratory functioning under the Baku State University's Library Studies Department. A compact idea has been created about the modernization of the BSU's Scientific Library, computerization of library-related technological processes, the creation of electronic catalog, electronic library, electronic information banks relevant to the teaching process, databases and electronic publication fund.*

*Key words:* "Computerization of Libraries" Scientific Research Laboratory, establishment, activity, computerization of library-related technological processes, electronic catalog, electronic library